

Kyrkostyrelsen
Uppsala

S:t Johannes församling i Stockholm med hemställan om hjälp

Sammanfattning

S:t Johannes församling i Stockholm befinner sig i ett akut läge och hemställer härmed om kyrkostyrelsens hjälp med att omgående lösa finansieringen av renoveringen av S:t Johannes kyrka. Tornet på kyrkan, ett landmärke i Stockholm, löper akut risk att rasa. Kyrkobyggnaden i övrigt måste snarast genomgå en omfattande restaurering som församlingen ensam omöjligen kan bära ekonomiskt varken på kort eller lång sikt. Detta även om församlingen belånar sina tillgångar maximalt. Församlingen har hamnat i denna prekära situation utan egen förskyllan och måste få hjälp av trossamfundet att hantera situationen.

S:t Johannes kyrkas torn riskerar att akut rasa och kyrkobyggnaden är även i övrigt i akut behov av en mycket omfattande restaurering

S:t Johannes kyrka i Stockholm är ett välkänt och älskat landmärke högst upp på Brunkebergsåsen i Stockholm. Kyrkans torn reser sig närmare 100 meter över markplan och är en karakteristisk del av Stockholms siluett, en siluett som utgör en viktig del av riksintresset Stockholms innerstad. Kyrkan invigdes 1890 och är huvudkyrka i S:t Johannes församling i Stockholm. Inom församlingen finns också den betydligt mindre Stefanskyrkan.

S:t Johannes kyrka är en kyrkobyggnad av katedrala proportioner och en av landets viktigaste och bäst bevarade nygotiska kyrkor. Interiören är ett allkonstverk där varje yta tillför konstnärlig dimension. Få ingrepp har gjorts i kyrkobyggnaden sedan uppförandet och materialen bevarar därigenom en hög autenticitet som måste beaktas vid och försvårar och fördyrar alla vård- och underhållsåtgärder. Stora delar av kyrkan är i det närmaste intakta sedan den av arkitekt Carl Möller överlämnades till församlingen 1889.

Kyrkan präglas av det sena 1800-talet, då moderna och tidigare oprövade byggnadstekniker började användas, exempelvis maskinslaget formtegel i olika kulörer, oarmerad betong som skall se ut som kalksten i fönstrens gracila masverk samt ”Victoria-plattor” i precisa mönster på golven.

Kyrkans tornspira är en av få kyrkspiror i landet som i sin helhet murats med tegel och natursten. Den är därtill försedd med en sinnrik motviktskonstruktion i stål, inspirerad av det sena 1800-talets ingenjörsmässiga landvinningar, som användes vid uppförandet av de första skysraporna. Johannes spira är en helt orörd stålkonstruktion som är helt unik i svensk kyrkoarkitektur med ingenjörshistoriska värden av nationell betydelse.

Dessa tidigare oprövade byggnadstekniker och vid den tiden valt byggnadsmaterial har nu, efter 130 år, i stor utsträckning tjänat ut på ett sätt som inte kunnat förutses, vilket

gör att S:t Johannes kyrka omgående kräver synnerligen omfattande restaureringsåtgärder. Många av de ursprungliga då nyskapande konstruktionerna är både inbyggda och mycket ovanliga. Dessa nu mycket stora byggnadstekniska utmaningarna har krävt omfattande projekteringsarbeten för att kunna klarläggas. Församlingen har tvingats till och låtit utföra en mycket omfattande utredning och projektering för närmare 8 000 000 kr för att klarlägga problematiken.

Den nu helt nödvändiga restaureringen av S:t Johannes kyrka är en uppgift som S:t Johannes församling inte kan klara av på egen hand.

Större restaureringsåtgärder som är akut nödvändiga

Det större restaureringsåtgärder som är nödvändiga och skyndsamt måste utföras är:

Tornet riskerar att akut rasa

Stålkonstruktionen är mer än 130 år gammal och stålet är uttjänt. Rostangrepp har upptäckts på det järnstag som håller konstruktionens motvikt (6 ton). Motviktens upphängning är inte heller inspekterbar. Den har också utsatts för fukt. Stor osäkerhet råder därför om hur länge konstruktionen kommer att hålla. När den brister rasar tornet. Demontering av delar av stentornet behöver därför utföras för att komma åt att byta ut konstruktionen med nytt stål.

Taket måste läggas om

Kyrkans tak är utfört med skifferplattor och har inte lagts om sedan 1950-talet. Många plattor är trasiga och underlagspappen behöver bytas ut. Allt tak måste demonteras och befintliga skifferplattor därefter läggas tillbaka med komplettering av nya plattor. Även kopparplåtstäckningar har svåra förslitningsskador och måste därför bytas ut till ny kopparplåt. Sidoskeppens tak har omfattande läckage och takstolar behöver lagas. Skorstenens murverk har vittrat och behöver muras om och utgör även den en rasrisk med risk för personskada.

Fasaderna vittrar

Delar av tegelfasaden har fuktskador/frostsprängningar efter takläckage. Ett stort antal tegelstenar behöver bytas ut och bruksfogen behöver omfogas på stora delar av fasaden.

Fönstren är enkla

Kyrkans fönster är av hög klass och det färgade munblåsta glaset är ursprungligt, tillverkat i Bayerische Hofglasmalerei i München. Glasmålningarna är monterade i masverk av stampad betong och sitter fast med plattjärn och blyfog. Ett antal glas har spruckit, plattjärnen är rostiga och blyfogar har släppt och behöver åtgärdas. Fönstren är enkelglasfönster som orsakar stora energiförluster och måste förses med en yttre fönsterbåge för att uppnå bättre u-värde och skydda glasmålningarna samt häva klimatproblematiken interiört.

Valven har sprickor

På 1970-talet lagades kyrkans valv och kompletterades med en stålkonstruktion för att hindra vidare sprickbildning. Sprickorna har dock återkommit och är strukturella och behöver därför åter lagas och förstärkas.

El och VVS-installationerna måste bytas ut

Elinstallationerna är uttjänta och måste bytas ut av brand- och elsäkerhetsskäl. Även VVS-installationerna är helt uttjänta och måste bytas ut för att ytterligare vattenläckage inte ska uppstå.

Akuta risker

Tornet och skorstenen riskerar att akut rasa med tillhörande risk för allvarliga personskador och ytterst förlust av människoliv.

Valven fortsätter att spricka sönder och kan på sikt riskera att rasa. Tak, fasad, grundmur och rörinstallationer har läckage och orsakar tillsammans med enkla konstglasfönster (vars kulturhistoriska värde akut riskeras) en klimatpåverkan på interiören som förstör originalyttskikt och inredning samt på sikt hotar byggnadens stomme.

Allt detta har lett till att hela kyrkobyggnaden december 2020 helt är avstängd och inte längre kan användas för några kyrkliga gudstjänster och förrättningar. Detsamma gäller även församlingssalen (Johannessalen), som är belägen under den stora trappan till S:t Johannes kyrka. Församlingens medlemmar och allmänheten har därför inte längre tillträde till kyrkobyggnaden och församlingssalen. För att undvika personskador har det också p.g.a. rasrisken varit nödvändigt att spärra av en stor del av kyrkotomten, se skiss nedan.

Problemen beror inte på misskötsel

De beskrivna problemen beror inte på misskötsel av kyrkobyggnaden, utan församlingen har historiskt och i nutid tagit sitt fulla ansvar som fastighetsägare genom återkommande stora underhållsåtgärder för att bevara byggnaden. Periodiciteten för underhållet motsvarar vad man kan förvänta sig av en kyrka från slutet av 1800-talet.

Av församlingen vidtagna åtgärder

Bland renoverings- och underhållsarbeten som utförts under senare år kan bl.a. följande nämnas:

- 1901 El installeras
- 1929-30 underhållsarbeten torn och spira
- 1945-50 Exteriör och interiör ombyggnad och renovering. Isolering fönster

- 1970-74 Exteriör och interiör renovering. Valvförstärkningar. Demontering och isolering av fönster
- 1996 Interiöra tillbyggnader
- 1998-99 Markschakt för att åtgärda den stora trappan till kyrkans huvudentré
- 2002-04 Textilförvaring och viss takrenovering. Trapphustorn
- 2005 Nytt brandlarm
- 2009-10 Fasadrenovering, utbyte av ett stort antal tegel
- 2017-18 Delvis ny el, ny värmecentral, Renovering av trappa och gravkapell

Kostnaderna för att åtgärda problemen

Församlingen har tagit hjälp av utomstående professionell och oberoende expertis för att inventera och kostnadsberäkna de åtgärder som är akut nödvändiga för att åtgärda de byggnadstekniska problem som vidlåder kyrkobyggnaden, så att denna och församlingssalen åter kan börja användas för avsett ändamål och öppnas för församlingsmedlemmar och allmänheten.

Utredningen är utförd under ledning av Kyrkans Fastighetssamverkan Stockholm AB med professorn i restaureringskonst vid Kungl. Konsthögskolan, arkitekt SAR/MSA Lone-Pia Bach och adj. professorn i byggteknik, med inriktning mot tekniskt byggnadsvård, vid Linnéuniversitetet, konstruktör Carl Thelin samt även i övrigt av den yppersta expertisen i landet på varje delområde. Den totala kostanden uppgår till 255 MSEK. Det bör noteras att kostnaden är kalkylerad och inte offererad, dvs. kostnaden är framtagen med hjälp av en lång rad oberoende experter, kalkylatorer och företag och bör betraktas som så sanningsenlig en kalkyl kan bli på ett projekterat underlag avseende restaureringen av en gammal byggnad.

Församlingen kan inte själv bekosta nödvändiga åtgärder, varken kortsiktigt eller långsiktigt

Församlingen har härutöver anlitat den ledande revisionsfirman PWC för att göra en oberoende finansieringsanalys. Denna visar att församlingen inte varken på kort eller lång sikt har möjligheter att själv bekosta nödvändiga restaureringsarbeten av S:t Johannes kyrka. En maximal belåning av församlingens övriga fastigheter och tillgångar räcker inte tillnärmelsevis för att frigöra det kapital som krävs för restaureringen av S:t Johannes kyrka, utan endast till vad som krävs för den restaurering av den betydligt mindre Stefanskyrkan som också snart måste åtgärdas.

I stället ackumuleras församlingens underhållsskuld och blir allt större för varje år. Församlingen har vänt på alla stenar, men församlingen har inga tillgångar som kan finansiera de helt nödvändiga restaureringsarbetena på S:t Johannes kyrka. Församlingen har inte ens ekonomiska resurser att bekosta en ansvarsfull rivning av kyrkan.

Regelverket

Enligt det regelverk för Svenska kyrkan som beslutades i samband med eller som en följd av relationsförändringen mellan Svenska kyrkan och staten (Kronan) vid årsskiftet 1999/2000 gäller bl.a. följande:

Svenska kyrkan är ett registrerat trossamfund och dess församlingar, kyrkliga samfundigheter och stift är registrerade organisatoriska delar av Svenska kyrkan (13 § fjärde stycket lagen (1998:1593) om trossamfund).

Enligt 15 § lagen om trossamfund svarar ett trossamfund och dess registrerade delar självständigt för sina respektive skyldigheter i förhållande till tredje man.

För Svenska kyrkan gäller dock vissa särregler i förhållande till andra trossamfund. Sålunda kan inte organisatoriska delar av Svenska kyrkan upphöra genom avregistrering, konkurs eller likvidation. Detta följer e contrario av 6 § andra stycket jfr med bl.a. 11 § första stycket lagen om trossamfund.

Högsta förvaltningsdomstolen har i dom den 9 februari 2021 i målen 4634-19 och 4625-19 slagit fast att även om de organisatoriska delarna inom Svenska kyrkan i och för sig utgör enskilda rättssubjekt med egen rättshandlingsförmåga, så är deras självständighet begränsad. Detta yttrar sig bl.a. genom att Svenska kyrkan på central och regional nivå kan ändra församlings- och stiftsindelningen samt även i övrigt reglera frågor som är av stor betydelse för de organisatoriska delarnas ekonomi och rättshandlingsförmåga (jfr prop. 1997/98:116 s. 46 ff. och 53).

Även om de organisatoriska delarna inom Svensk kyrkan i och för sig utgör enskilda rättssubjekt med egen rättshandlingsförmåga så är deras självständighet således begränsad. Högsta förvaltningsdomstolen slog också fast (punkt 31 i nyssnämnda dom) att *"verksamheten i de organisatoriska delarna av Svenska kyrka är således beroende av rättssubjektet Svenska kyrkan och att det är Svenska kyrkan som bär den ekonomiska risk som verksamheten i de organisatoriska delarna är förenad med"*.

Att det är Svenska kyrkan centralt som har det övergripande och slutliga ansvaret för församlingarnas verksamhet och egendom bekräftas också bl.a. genom att den kyrkoantikvariska ersättningen från staten hanteras och fördelas centralt inom Svenska kyrkan. Det är Kyrkostyrelsen som enligt gällande regelverk beslutar hur den kyrkoantikvariska ersättningen skall fördelas och prioriteras mellan olika stift och församlingar. S:t Johannes församling har ingen möjlighet att besluta om denna fördelning.

Det är också uppenbart att den maximala kyrkoantikvariska ersättning som församlingen kan komma i åtnjutande av för att säkerställa S:t Johannes kyrkas istandsättning och framtida bestånd inte tillnärmelsevis täcker de behov som nu föreligger gällande nödvändig restaurering. Det gäller både kortsiktigt och mer långsiktigt.

I sammanhanget bör också erinras om att överenskommelsen år 2000 med staten från Svenska kyrkans sida går utöver de enskilda församlingarnas ägaransvar. Trossamfundet Svenska kyrkan har i förhållande till staten ytterst ett övergripande och slutligt ansvar för Svenska kyrkans kyrkobyggnader och det kulturarv som dessa representerar

(jfr 4 kap. 16 § kulturmiljölagen (1988:950)), Överenskommelsen den 28 februari 2000 mellan staten och Svenska kyrkan i frågor som rör de kulturhistoriska värdena inom Svenska kyrkan (Ku2000/470/Ka) och Svenska kyrkans utredningar (2015:1) Gemensamt ansvar – En utredning om fastigheter, kyrkor och utjämnningssystem, särskilt s. 185 f.). Kyrkobyggnaderna överläts av staten till Svenska kyrkan mot att Svenska kyrkan tog på sig det slutliga bevarandeansvaret för kyrkobyggnaderna.

Det sammantagna beståndet av kyrkobyggnader uppförda under närmare 1000 år utgör Sveriges största sammanhållna kulturarv. För detta och de rådighetsbegränsningar som följer av 4 kap. kulturmiljölagen (1988:950) erhåller Svenska kyrkan kyrkoantikvarisk ersättning. Det är Svenska kyrkan centralt som ansvarar för att denna ersättning fördelas på sådant sätt att kyrkobyggnaderna kan vidmakthållas.

S:t Johannes församling kan när det gäller den kyrkoantikvariska ersättningens fördelning inte heller underlåta att erinra om att de fördelningsprinciper som gäller sedan 2018 kraftigt missgynnar församlingar av det slag som S:t Johannes församling representerar. Detta genom att ingen särskild hänsyn tas till de kostnader som följer med att förvalta och underhålla de stora "katedraler" som byggdes intill början av 1900-talet.

Ändrat utnyttjande av S:t Johannes kyrka

Om inte S:t Johannes församling erhåller akut hjälp och bistånd återstår inget annat för församlingen än att sälja S:t Johannes kyrka med tillhörande mycket centralt belägna och attraktiva kyrkotomt (exklusive den del av tomten som utgör begravningsplats) till någon som kan använda kyrkobyggnaden och/eller kyrkotomten för något profant ändamål. Kyrkobyggnadens framtid om det sker en försäljning blir då mycket osäker och det kan inte uteslutas att de framtida ägarna kommer att ansöka om rivningstillstånd, eftersom kostnaden för istandsätta kyrkobyggnaden är så hög att den förmodligen inte ens skulle kunna säljas för bevarande för en (1) krona. Följden blir då

förmodligen att ett av Stockholms landmärken försvinner för alltid och att kyrkotomten exploateras. Regleringen i 4 kap. kulturmiljölagen (1988:950) erbjuder ett visst men långt ifrån fullgott skydd mot detta, jfr RÅ 2005 ref. 55 (rivning av Maglarps övertaliga nya kyrka) och Kammarrättens i Göteborg dom den 27 juni 2016 i mål 3866-16 (ombyggnad av Caroli övertaliga kyrka i Malmö för profana ändamål).

Det säger sig självt att det skulle vara förödande och en total katastrof för S:t Johannes församling om församlingen tvingas att avyttra S:t Johannes kyrka. Det skulle självklart också vara minst sagt pikant och generande också för Svenska kyrkan på ett nationellt plan om församlingen av ekonomiska skäl utan egen förskyllan tvingas till åtgärder som leder till att ett av Stockholms mest kända kyrktorn rivs eller i vart fall upphör att vara kyrktorn i en invigd kyrka som används för ursprungligen avsett ändamål. En avyttring kan också ifrågasättas med hänvisning till överenskommelsen 2000 mellan Svenska kyrkan och staten.

S:t Johannes kyrka är inte övertalig

Församlingen vill vara mycket tydlig med att S:t Johannes kyrka inte är övertalig. Det regelverk som under senare år utretts och diskuterats, men ännu inte har beslutats när det gäller övertaliga kyrkobyggnader inom Svenska kyrkan, skulle således inte vara tillämpligt på S:t Johannes kyrka ens om det var beslutat.

S:t Johannes församling är under stark utveckling och tar sitt uppdrag och sina grundläggande uppgifter om gudstjänst, undervisning, diakoni och mission (GUDM) på mycket stort allvar. S:t Johannes kyrka utgör grunden i det arbetet. Gudstjänstlivet växer och utvecklas mer än någonsin efter pandemin. Undervisningen går framåt. De senaste fem åren har församlingen gått från 0 till 60 konfirmander och det är kö till församlingens barn- och ungdomskörer. Diakonin, som alltid har varit en väsentlig och viktig del i församlingens arbete, söker nya former. Församlingens utveckling ledde fram till byggandet av Johannessalen som invigdes 2018, belägen under trappan upp till kyrkan, och tillika är S:t Johannes kyrkas församlingssal. Den tillkom för att svara

upp mot de framväxande behoven av en samlingsplats i anslutning till kyrkan. I Johannessalen genomförs bland annat "Studiero", som innebär läxhjälp för elever på närliggande skolor, verksamheten har bedrivits med stor framgång och uppskattning fram till dess att församlingen var tvungen att stänga salen till följd av kyrkobyggnadens skick med överhängande risk för allvarliga personskador. Ordet mission har fått en ny innebörd då S:t Johannes församling av Svenska kyrkan i utlandet (SKUT), har fått ett uppdrag att fungera som hemvändare kyrka för ca 600 000 utlandssvenskar och deras ungdomar. I det sammanhanget utgör S:t Johannes kyrka navet. Det är i S:t Johannes kyrka och Johannessalen som församlingen inom ramen för uppdraget som SKUT givit församlingen varje sommar anordnar ett konfirmationsläger, "Konfa Sweden" för utlandssvenskarnas ungdomar. Lägre är i regel fulltecknat innan anmälningstiden utgår. Församlingen växer inom samtliga prioriterade områden (GUDM). Att koncentrera verksamheten till den betydligt mindre Stefanskyrkan är med den ständigt växande verksamheten inte ett alternativ.

Församlingen hemställer om omedelbart stöd och hjälp från Kyrkostyrelsen

Denna skrivelse är ett akut rop på hjälp från församlingen som utan egen förskyllan befinner sig i ett ekonomiskt prekärt läge och vars framtid är osäker om ingen hjälp erhålles.

Församlingen och dess förtroendevalda behöver därför omgående få en positiv respons från Kyrkostyrelsen om biträde med den ekonomiska och administrativa hjälp som krävs för att övervinna den situation som församlingen utan egen skuld hamnat i. Församlingens förtroendevalda, kyrkoherde och anställda har tillsammans under lång tid arbetat hårt och uppoffrande för att lösa den situation som församlingen utan egen förskyllan hamnat i, men vi klarar inte av att lösa denna utan stöd och hjälp. Vi ser därför ingen annan utväg än att vända oss direkt till Kyrkostyrelsen. Församlingen behöver snarast få försäkringar om att stöd och hjälp kommer att erhållas. Om detta inte sker är församlingens framtid oviss.

Samarbeten med andra närliggande församlingar

Det har sedan början av 2000-talet genomförts ett antal utredningar gällande samarbete och ändringar av församlingsindelningen på Norrmalm i Stockholm. Dessa utredningar har berört S:t Johannes församling. Ingen av dessa utredningar har kunnat påvisa några administrativa eller ekonomiska vinster med en ändrad indelning varför de inte har genomförts.

Avslutning

S:t Johannes församlings kyrkofullmäktige har enhälligt över alla nomineringsgrupper beslutat att tillställa Kyrkostyrelsen denna skrivelse.

Församlingen hemställer vidare om att få föredra ärendet för Kyrkostyrelsen i plenum för att mer i detalj och fördjupat presentera och framlägga sin sak.

Kyrkofullmäktiges ordförande Hans von Schreeb, kommer att så fort svar erhållits från Kyrkostyrelsen vidarebefordra detta till kyrkorådet och kyrkoherden för fortsatt handläggning. Hans von Schreeb nås på telefon 070-874 15 18 och via e-post hans@executive.se.

För S:t JOHANNES FÖRSAMLING (STOCKHOLM) i Svenska kyrkan

Stockholm dag som ovan

Hans von Schreeb
Kyrkofullmäktiges ordförande

Bertil Olson
Kyrkorådets ordförande

Sändlista (via e-post)

- Kyrkostyrelsen
- Kyrkostyrelsens generalsekreterare Helén Ottosson Lovén
- Biskopen i Stockholms stift Andreas Holmberg
- Stiftsdirektorn i Stockholms stift Solveig Ininberg